

ların bulunduğu kabul edilmiştir. Avustralya'nın eski geleneklerini yaşatan bazı toplumlarında ağacın içinde mukadde bir gücün bulunduğu inananlar ve bu gücü kendi yapılarına katmaya çalışanlar hâlâ mevcuttur. Eski Yunan'da ağaçlarla birlikte doğup ölen ağaç perilerinin bulunduğu inanılmakta, Eski Mısır'da sikomor (firavun inciri) tanrıları barındıran ağaç olarak kabul edilmekteydi.

Ağaçların içinde bir güç bulunduğu veya cin ve perilerin ağaçlara yerleştiği inancı, koruluklarda ve ormanlarda bu gibi varlıkların mevcudiyeti, hatta orman ilâhının varlığı gibi inançları ortaya çıkarmıştır. Romalılar'a göre meşe Jupiter'e, zeytin ise Apollon'a aittir. Halk inançlarına göre zeytin Minerva'nın barınağıdır; incir ise altında Buddha'nın Nirvana'ya kavuştuğu ağaçtır.

Ağaca kutsallık ifade edilmesi zamanla bazı ağaçlara özel nitelikler yüklenmesine yol açmıştır. Meselâ selvi hayat ağacını, nar da ebediyeti ve cenneti temsil eder. Çam ise Noel ağacı, kutsal gece ağacı, yeni yıl ağacı diye kabul edilmiştir. Ağacın bütünü gibi dalları ve diğer bazı kısımları da çeşitli bakımlardan sembol kabul edilmiştir. Eski Romalılar'da defne dalı zaferin, zeytin dalı barış ve mutluluğun, meşe yaprakları ise gücün sembolüdür. Kutsallık atfedilen ağaçlar semavî ağaç, insanlık ağacı, hayat ağacı, bilgi ağacı gibi çeşitli adlarla anılmışlardır. Bazı Çin ve Hint kavimlerinde ağaç, dünyanın eksenini olarak düşünülmüş, Kuzey Amerika Kızılderilileri'nde de aynı inanç müşahade edilmiştir. Hint geleneği, en eski metinlerden itibaren, kozmosu devâsâ bir ağaç şeklinde tasvir eder. *Upanişad*'larda kâinat, ters dönmüş bir ağaç olarak düşünülmektedir ki bu ağacın kökleri semada, dalları ise yeryüzündedir. Ters dönmüş semavî ağaç telakkisi Yahudilik'te de vardır. Yahudilik'te hayat ağacı yukarıdan aşağıya doğru uzanmaktadır. Daha başka dinlerde de hayat ağacı inancı mevcuttur. Çeşitli mitolojilerde insanın kendisinden geldiği, ölümden sonra ruhların tekrar ona döndüğü bir hayat ağacı motifi bulunmaktadır.

Yahudilik'te de ağacın kutsallığı ve özel nitelikli ağaçlar fikri vardır. Hz. Âdem'in cennette karşılaştığı "bilgi ağacı" ile yine aynı hadiseyle ilgili olarak zikredilen "hayat ağacı" (bk. ÂDEM) bunlardır. Ayrıca Ken'ânîler ve İbrânîler'de yeşil ağaçların ayrı bir önemi var-

dır. Zira onlar her yeşil ağaç altında ilâhlarına ibadet etmişler (Tesniye, 12/2), kendileri için yüksek yerler, dikili taşlar ve aşerler (kutsal direk) yapmışlar (I. Krallar, 14/23), kurban kesip buhur yakmışlardır (II. Krallar, 16/4; II. Tarihler, 28/4; İşaya, 57/5; Yeremya, 2/20, 3/6, 13, 17/2). Yahudilik'te ayrıca Sukkot bayramında ağaç dalları kullanılmaktadır. Hıristiyanlık'ta, Hz. İsa'nın Kudüs'e girişini hatırlatmak üzere Pasalya'dan bir pazar önce dallar takdis edilmekte, çam ağacı ise Noel'in sembolü sayılmaktadır. Ayrıca Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği ağacın da büyük bir önemi vardır. Hıristiyanlığa göre bu, cennetteki hayat ağacından yapılmıştır; bu ağaç ölüleri diriltme özelliğine sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Findeisen, *Weinachtsbaum Lebensbaum*, Neufahrslum 1948, s. 244 vd.; Mircea Eliade, *Elemente Religions Geschichte*, Salzburg 1954, s. 247-299; G. Van Der Leuw, *Phanomenologie der Religion*, Tübingen 1959, s. 37, 445; K. Goldammer, *Die Formen-Welt der Religionen*, Stuttgart 1960, s. 63, 71, 73, 193, 435; F. Heiler, *Erscheinungsformen und Wesen der Religion*, Stuttgart 1961, s. 67-72; E. Dammann, *Die Religionen Afrikas*, Stuttgart 1963, s. 51; E. Leuzinger, *Die Kunst der Naturvölker*, Baden-Baden 1965, s. 29; E. Petri Worms, "Australische Eingeborenen-Religische Eingelborenen aremen Religionen", *Die Religionen der südsee und Australiens*, Stuttgart 1968, s. 167; Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat Efsânesi*, İstanbul 1971, s. 102, 103; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1971, s. 91, 96, 101, 110, 699 vd.; Hikmet Tanyu, "Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*, Ankara 1976, s. 129-142; Güran Erbek, *Anadolu Motifleri Sergisi*, İzmir 1986, s. 36.

HİKMET TANYU

İslâm'da Ağaç. Kur'an-ı Kerim'de **şecer** veya **şecere** kelimesi hem ağaç hem de genel olarak bitki anlamında olmak üzere yirmi altı yerde geçmektedir. Bu anlamdaki kullanılış hadislerde de görülür (bk. Buhârî, "Ezân", 160; İbnü'l-Cevzî, s. 380-382). Kur'an'da ayrıca hurma, nar, üzüm, incir ve zeytin gibi bazı ağaçlar ismen anılmakta, incir ve zeytin ağacı üzerine yemin edilmektedir (bk. et-Tin 95/1). Yine Kur'an'da ağacın ilâhî lutf ve kudretin eseri olarak yaratıldığı belirtilerek birçok canlının ağaç olmaksızın yaşayamayacağı gerçeğine dikkat çekilmiştir (bk. en-Nahl 16/10-11; en-Neml 27/60). Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği ve ilk oluşumun altı devirde meydana geldiğini anlatan hadise göre ağa-

cın yaratılışı, yer kabuğunun ve dağların teşekkülünden sonra üçüncü devre rastlar (bk. Müslim, "Münâfıkın", 27; krş. Fussilet 41/9-10).

Göklerde ve yerde bulunan her şeyin, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve birçok insanın Allah'a secde ettiğini ifade eden âyetlerin tefsirinde (bk. el-Hac 22/18; er-Rahmân 55/6) ağaçların secdesi, Allah'ın iradesi doğrultusunda kendi türlerinin gereğini yerine getirerek fonksiyonlarını ifa etmeleri şeklinde yorumlanmıştır (bk. Fârâbî, s. 144; Râzî, XXIII, 19-20). Çeşitli hadislerde de ağacın zikir ve tesbihte bulunduğu (bk. Tirmizî, "Hac", 14; İbn Mâce, "Menâsik", 15), ezanı duyduğu ve ezan okuyan hakkında hüsn-i şehâdetle bulunacağı (bk. İbn Mâce, "Ezân", 5), bir nevi haberleşme görevi yaptığı (bk. Buhârî, "Menâkibü'l-enşâr", 32) ifade edilir. Nitekim Müslim ve Ahmed b. Hanbel gibi bazı muhaddislerin rivayet ettiği bir hadise göre kıyamet kopmadan önce öyle bir zaman olacak ki müslümanlar yahudilerle savaşacak ve onları yenecekler. Bu arada yahudiler taş veya ağaçların arkasında gizlenecekler. Ancak bunlar arkalarında yahudi bulunduğunu müslümanlara haber verecek; "yalnız garkad (sincan dikeninin büyüğüne benzer dikenli bitki), arkasında ki yahudiyi saklayacak; çünkü o, yahudi ağaçlarındandır" (Müslim, "Fiten", 82; *Müsned*, III, 67).

Hz. Peygamber ağaç motifini muhtelif ifadelerinde teşbih unsuru olarak kullanmış, özellikle hurma ağacını övmüş, bu ağacın yapraklarını dökmediğini ve daima faydalı olduğunu hatırlatarak iyi ve hayır sever müslümanı bu ağaca benzetmiştir (bk. Buhârî, "İlim", 4-5; *Müsned*, III, 426; V, 31, 179). Bir gün birbirine yakın iki kabrin yanından geçerken durmuş ve bu kabirlerde yatanların bazı günahları sebebiyle azap görmekte olduklarını haber vererek yaş bir hurma dalı getirtmiş, onu ikiye ayırarak kabirlerin üzerine koymuş ve şöyle demiştir: "Belki bu dallar kuruyuncaya kadar azapları hafifletilir" (Buhârî, "Vuđû", 55-56; Müslim, "Tâhâret", 111). Böylece ağaçların Allah'ı tesbih ettiği anlatılmak istenmiştir (bk. Nevevî, III, 201-202).

Hz. Peygamber ağacın dikilmesine, yetiştirilmesine ve korunmasına büyük önem vermiş, bizzat kendisi de ağaç dikmiştir. Bir hadisinde en iyi sadakanın canlıya su vermek olduğunu belirt-

miş (bk. Buhârî, "Şirb", 9; Ebû Dâvûd, "Zekât", 41; İbn Mâce, "Edeb", 8), bir diğ erinde de şöyle demiştir: "Bir müslümanın diktiği ağaçtan insanların yedikleri, çaldıkları, kuşların ve öteki hayvanların yedikleri, kısacası herhangi bir canlının o ağaçtan faydalandığı her şey onu dikip yetiştiren için makbul bir sadakadır" (Müslim, "Müsâkât", 7). Muhaddisler, eserlerinde ağaç dikmenin, sulamanın, yetiştirmenin ve korumanın önemi hakkında çeşitli bölümler düzenlemişler, konuyla ilgili kavli ve fiilî sünnetten örnekler vermişlerdir (bk. Winsinck, "şecer" md.).

İslâm dininde insanların ve diğer canlıların sağlığı, beslenmesi, çeşitli geçim vasıtalarının sağlanması için çok gerekli olan ağacın korunması, lüzumsuz yere kesilmemesi konusuna da önem verilmiştir. Mekke'nin harem*inde bulunan ağaçların kesilmesi, bitkilerin koparılması Hz. İbrâhîm'den itibaren yasaklanmıştır. Hz. Peygamber, Medîne'de de belli sınırlar içinde bir harem tayin etmiş, bu sınırlar içinde ağaç kesen ve uygunsuz davranışta bulunan kimseye, "Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti üzerine olsun" diyerek beddua da bulunmuştur (Buhârî, "Medîne", 1; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 95, 99; Müsned, I, 119). Yine Resûl-i Ekrem Tâifîliler'e yazdığı mektupta (emirnâme) şehrin ağaçlarının kesilmeyeceğini, belli koruluklarda avlanmanın yasaklandığını, bu yasakları çiğneyene ibret verici cezaların uygulanacağını belirtmiştir (bk. M. Hamîdullah, s. 159, 161).

Ağacın Hz. Peygamber'in mucizeleri açısından da ayrı bir önemi vardır. Siyer ve hadis kitaplarının kaydettiğine göre, özellikle peygamberliğinin yaklaştığı günlerde ve daha sonraki dönemlerde dolaştığı yörelerdeki ağaçlar onu, "Esselâmü aleyke yâ Resûlellah!" diyerek selâmlıyorlardı (bk. İbn Hişâm, I, 234-235; Tirmizî, "Menâkıb", 6). Ayrıca mucize kabilinden bir ağacın yerinden ayrılarak Peygamber'in huzuruna geldiği, sonra da yerine döndüğü rivayet edilir (bk. İbn Mâce, "Fiten" 23; ayrıca bk. MÜCİZE).

Kur'an-ı Kerim'de cennet tasvir edilirken ağaçlardan, bunların sarmaş dolaş dallarından, yeşilliğinden, meyve ve gölgesinden bahsedilmiş, çeşitli hadislerde de cennet ağaçlarının bazı özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir (bk. İbn Kesîr, II, 252-263). Yine bazı hadislerde müminlerin ruhlarının yeşil kuşlar

görünümünde cennet ağacına tutundukları belirtilmiştir (bk. Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-cihâd", 13; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 4, "Zühd", 32). Ancak bu tasvir, kıyametin vukuundan ve fiilen cennete girmeden önceki âhîret hayatına dair olmalıdır (bk. CENNET).

Kur'an'da ağaçlardan elde edilen ve insan hayatı için büyük önem taşıyan meyvelere de temas edilerek bunların, Allah'ın kullarına birer ikramı olduğuna dikkat çekilmektedir (bk. M. F. Abdülbâkî, "fâkihe", "fevâkih" md.leri). Bunun gibi ağaçların sağladığı gölgenin de önemli bir nimet ve imkân olduğuna işaret edilmektedir (bk. a.g.e., "fâkihe", "fevâkih", "zıl" md.leri).

Kur'an-ı Kerim'de özel vasıflarıyla anılan, övgü veya yergi ile anlatılan belli ağaçlar da vardır. Tûrisînâ'da yetiştirdiği, zeytin ve zeytinyağı sağladığı bildirilen ağacın (bk. el-Mü'minûn 23/20) zeytin ağacı olduğuna ittifak vardır. Tûr'da Hz. Mûsâ'ya nâzil olan vahiy bir ağaç vasıtasıyla, yani ağaçtan seslenilerek gelmiştir (bk. el-Kasas 28/30). Tefsirlerde bunun ne tür bir ağaç olduğu konusu tartışılmış ve unnâb, semûre-mugaylân dikenini, sincan dikenini veya Mûsâ ağacı, ulleyk (sarmaşık) veya böğürtlen olabileceği ileri sürülmüştür (bk. Elmalılı, V, 3730). Kur'an'da özellikle anılan ağaçlar şunlardır:

Şecer-i ahdar. "Yeşil ağaç" demek olup ilmi ve kudreti her şeye yeten Allah'ın bu ağaçtan ateş meydana getirdiği ve bunu insanların hizmetine verdiği belirtilir (bk. Yâsîn 36/79-81; el-Vâkıa 56/71-73). Müfessirler, şecer-i ahdarın çölde yetişen ve birbirine sürtüldüğü takdirde yaşken bile ateş çıkardığı bilinen merh ve afar ağacı olabileceğini belirtmişlerdir. Bazı çağdaş müfessirler bu tür âyetlerde elektriğin icadına da bir işaretin bulunduğu görüşündedirler (bk. Âlûsî, XXIII, 55-56; XXVII, 149-150; Elmalılı, VI, 4042; VII, 4718-4719). Şecer-i ahdarı mutlak mânada ağaç, ağaç fosillerinden oluşan kömür olarak anlamak da mümkündür.

Şeceretü'l-huld. "Ebediyet ağacı" demektir. Kur'an'da, Âdem ile Hawvâ'nın bu ağaca yaklaşmaktan menedildikleri bildirilmekte (bk. el-Bakara 2/35; el-A'râf 7/19), ancak şeytanın, yasaklanan bu ağacı "ebedî hayat ve saltanatın kaynağı" şeklinde takdim ederek onların bu ilâhî yasağı çiğnemelerine sebep olduğu anlatılmaktadır (bk. Tâhâ 20/120; krş. el-A'râf 7/20-22; ayrıca bk. ÂDEM).

Âdem ve Hawvâ'dan kendisine yaklaşmamaları istenen ve bazı âyetlerde sadece "şu ağaç" (هذه الشجرة), ibâresiyle geçen bu ağaç, dinî ve edebî literatürümüzde "şecere-i memnûa" olarak da anılmaktadır.

Şecere-i mel'ûne. Lânetlenmiş ağaçtan maksat **zakkum***dur (bk. Buhârî, "Tefsîr", 17/9; aş.bk.).

Şecere-i mübâreke. "Allah göklerin ve yerin nurudur..." (en-Nûr 24/35) meâliyle başlayan âyette geçen "mübârek ağaç" terkihi, aynı âyetin devamında zeytin diye açıklanmış ve bu özel zeytin ağacının ne doğuya ne de batıya nisbet edilemeyeceği, yağının yanmadığı halde bile çevresini aydınlattığı ifade edilmiştir. Bu ağacın elektriği temsil ettiğini söylemek mümkündür. Bundan başka söz konusu âyetteki "mübârek ağaç" tâbirıyla İslâm dini, nübüvvet müessesesi, Hz. İbrâhîm gibi tarih boyunca insanlığın hidayete ulaşmasında büyük önem taşıyan müesseseler veya kişiler kastedilmiş olabilir (bk. Elmalılı, V, 3522-3523; Ö. R. Doğrul, İTA, I, 119; H. B. Çantay, II, 634-635, ayrıca bk. NUR).

Şeceretü'r-ırdvân. Hicretin altıncı yılında Hudeybiye Musâlahası'ndan önceki nazik ve tehlikeli devrede müslümanların Hz. Peygamber'e ettikleri biata **bey'atü'r-ırdvân**, gölgesinde bu biatin yapıldığı ağaca da Allah'ın hoşnutluğuna lâyık bir olayın hâtrısını taşıması dolayısıyla **şeceretü'r-ırdvân** (hoşnutluk ağacı) denilmiştir (bk. el-Feth 48/18). Kaynaklar bu ağacın mugaylân türünden semûre ağacı olduğunu belirtmektedir. Bey'atü'r-ırdvân'da hazır bulunan Müseyyeb b. Hazn'ın ifadesine göre, biata iştirak eden sahâbiler bir yıl sonraki ziyaretleri sırasında yerini unuttukları için ağacı bulamamışlardır. Ancak müteakip yıllarda şeceretü'r-ırdvân veya onun yerine başka bir ağaç ziyaret edilerek altında namaz kılınmaya başlanmış, durumu öğrenen Halife Ömer, zamanla kutsallaştırılacağı kaygısıyla bu ağacı kestirmiştir (bk. Buhârî, "Meğâzi", 35; Ö. R. Doğrul, İTA, I, 120-121).

Şecere-i tayyibe, şecere-i habîse. Kur'an-ı Kerim'de güzel söz (kelime-i tayyibe) iyi ağaca, kötü söz (kelime-i habîse) de kötü ağaca benzetilmiştir (bk. İbrâhîm 14/24, 26). Bu âyetlerde "güzel söz" ve "kötü söz"den ne kastedildiği hakkında bilgi verilmemekle beraber iyi ve kötü ağaç tasvir edilmektedir. Buna göre iyi ağaç (şecere-i tayyibe), kökü sağlam, göğe

doğru dal budak salmış ve her mevsim meyve veren ağaçtır. Kötü ağaç ise köksüz, kolayca koparılabilen kısa ömürlü bir bitkidir. Müfessirler, bu âyetteki "güzel söz"ü kelime-i tevhid, iman veya müminin kendisi diye yorumlamışlardır. Çoğunluğun kabul ettiği birinci yoruma göre güzel ağacın kökü müminin kalbi, gövdesi imanının kendisi, dalları da müminin gerçekleştirdiği iyi amellerdir. "Kötü söz" ise şirk ve inkârdır. Bu, köksüz, kararsız, faydasız bir bitkiye benzer ki böyle bir bitkinin varlığıyla yokluğu birdir (bk. İbn Kayyim, s. 327-332).

Tübâ ağacı. "Güzellik, iyilik, huzur ve rahatlık, göz aydınlığı", ayrıca "en güzel, en hayırlı" mânalarına gelen *tübâ*, Kur'an-ı Kerim'de iman ve iyi amel sahiplerine vaad edilmiştir (bk. er-Ra'd 13/29). Râgıb el-İsfahânî, bunun cennetteki her türlü nimet, ölümsüz hayat, zevali bulunmayan şeref ve yücelik, süreklî zenginlik anlamlarına gelebileceğini kaydeder (bk. *el-Müfredât*, "tübâ" md.). Bazı Müfessirler de *tübânın* cennetteki bir ağacın adı olduğunu belirtmişlerdir (bk. Taberî, XXIII, 98-101; Râzî, XIX, 50). Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber'e *tübânın* dünya ağaçlarından hangisine benzediği sorulmuş, o da hiçbirine benzemediğini ifade etmiştir (bk. *Müsned*, IV, 183-184; ayrıca bk. TUBÂ).

Yaktîn ağacı. Kur'an'da, Hz. Yunus'un denizden hasta olarak karaya çıkarıldığı sırada çevresinde yaktîn türünden bir bitki bitirildiği ve vücudunun onunla örtüldüğü ifade edilir (bk. es-Sâffât 37/145-146). Kaynaklar yaktîn'in hızla gelişip dal budak salan, yaprakları büyük, gövdesiz, kabak türünden bir bitki olduğunu kaydeder (bk. *Kâmus Tercümesi*, "yaktîn" md.; Elmali, VI, 4075; ayrıca bk. YÜNUS).

Zakkum ağacı. Cehennemde biten ve cehennem halkının gıdası olacağı haber verilen ağaç. Kur'an'ın tasvirine göre tomurcukları şeytanların başına benzer. Cehennem halkı bu ağacın meyvesiyle karınlarını doyurmak zorunda kalacaklar, ancak bu şeyler karınlarında erimemiş madenler gibi kaynayacaktır. Sonra suya kanmayan hastalar gibi devamlı kaynar su içeceklerdir (bk. es-Sâffât 37/62-67; ed-Duhân 44/43-46; el-Vâkıa 56/51-55). Müfessirler Kur'an'da "lânetlenmiş ağaç" (el-İsrâ' 17/60) diye nitelendirilen ağacın da zakkum olduğunu kabul ederler (bk. ZAKKUM).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 234-235; *Müsned*, I, 119, 265, 392, 410; III, 67, 71, 426, 455, 460; IV, 61, 119, 183-184; V, 31, 179; Buhârî, "Ezân", 160, "Menâkıbü'l-enşâr", 32, "Tefsîr", 17/9, 56/1, "Megâzî", 35, "Vuđû", 55-56, "İlim", 4, 5, "Medîne", 1, "Şîrb", 9; Müslim, "Münâfikîn", 27, "Fiten", 82, "Tahâret", 111, "Müsâkât", 7, "İmân", 310, "Tefsîr", 56/1; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 4, "Menâsik", 15, "Ezân", 5, "Edeb", 8, "Fiten", 23, "Zühd", 32; Ebû Dâvud, "Menâsik", 95, 99, "Zekât", 41; Tirmizî, "Fezâ'îlü'l-cihâd", 13, "Hac", 14, "Menâkıb", 6, "Fiten", 23; Taberî, *Câmi'u'l-beşân*, Bulak 1323-29 — Beyrut 1398/1978, XXIII, 98-101; Fârâbî, *Fuşûsü'l-hikem (el-Mecmû' içinde)*, Kahire 1325/1907, s. 144; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüve* (nşr. Abdurrahman Muhammed Osman), Kahire 1389/1969, I, 402; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "tübâ" md.; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetu'l-ayün* (nşr. M. Abdülkerîm Kâzım er-Râzî), Beyrut 1404/1984, s. 380-382; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, Kahire 1934-62 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'i't-türâsî'l-Arabî), XIX, 30, 50; XXIII, 19-20; Nevevî, *Şerhu Müslim*, Kahire 1347-49 — Beyrut 1392/1972, III, 201-202; İbn Kesir, *en-Nihâye* (nşr. Muhammed Fehim Ebû Abey), Riyad 1968, II, 252-263; İbn Kayyim, *et-Tefsîrü'l-kayyim* (nşr. M. Üveys en-Nedvî — M. Hâmid el-Fakkî), Kahire, ts. (Mektebetü's-Sünneti'l-Muhammediyye), s. 327-332; *Kâmus Tercümesi*, "yaktîn" md.; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, Bulak 1301 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'i't-türâsî'l-Arabî), XXIII, 55-56; XXVII, 149-150; Sââtî, *el-Fethu'r-rabbânî*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'i't-türâsî'l-Arabî), XXIII, 186-187; Elmali, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1960, V, 3522-3523, 3730; VI, 4042, 4075; VII, 4718-4719; M. Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Kahire 1941, s. 159, 161; Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1404/1984, II, 634-635; Huseinî, *Miftâhu kü'nûzi's-sünne*, "şecer" md.; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "fâkihe", "fevâkih", "zil" md.'leri; İ. Rıza Doğrul — Kâmil Miras, "Ağaç", İTA, I, 118-122.

BEKİR TOPALOĞLU

İslâm Hukukunda Ağaç. Fıkıh âlimleri ağaçla ilgili hükümleri muhtelif konularda ele almışlardır. Ağaç, esas itibarıyla su ve ot gibi herkesin istifadede ortak olduğu mubah mallardan sayılmamıştır. Bu bakımdan genellikle üzerinde yetiştiği toprağın statüsüne bağlı olarak farklı hükümlere tâbidir. Kimse-nin mülkünde olmayan arazide kendiliğinden yetişen ağaçlardan devlet tarafından bir sınırlama getirilmemişse herkes faydalanabilir. Belli bir köy veya kasabaya tahsis edilen ormanlardaki ağaçlardan ise ancak orada yaşayanlar istifade ederler (bk. METRÜK). Sahipli arazi üzerindeki ağaçlardan ise sadece mal sahibi faydalanabilir. Kimse-nin mülkünde olmayan ölü toprakların ağaçlandırılarak ihyası mümkündür. Bu durumda ağaçların mülkiyeti diken kim-

seye aittir. Böyle bir arazide kendiliğinden yetişen ağaçları aşıl原因 kimse de onlara mâlik olur (bk. MEVÂT).

Fıkıh âlimlerince ağaç esas itibarıyla taşınır bir mal kabul edilmiştir. Bundan dolayı bir arazi üzerindeki ağaçlar o araziden bağımsız olarak satılabilir. Böyle bir satış halinde, taşınır kabul edildiği için şüf'a da doğmaz. Mâlikiler ağacı taşınmaz kabul ettiklerinden onun arsadan bağımsız satışında da şüf'a cereyan edeceği görüşündedirler. Bunun dışında satış, hibe, vakıf, vasiyet gibi her türlü hukukî işlemlerde, istisna edilmemişse, üzerinde bulunduğu arsaya tâbi olarak taşınmaz muamelesi görür ve açıkça zikredilmemiş bile olsa arsanın konu olduğu hukukî işlemin kapsamına dahil olur.

Ağaç dikmek üzere arazi kiralanabilir ve âriyet alınabilir. Kira süresi bittiğinde yeniden uzatma söz konusu değilse ağaçlar sökülüp alınır. Âriyet alınan arazi üzerindeki ağaçların arazi geri istendiğinde sökülmesi gerekir. Âriyetin süreklî olması halinde vaktinden önce geri isteme, farklı hükümlere tâbidir (bk. ÂRİYET). Ağaç komşuluk hukuku bakımından da belli sonuçlar doğurmaktadır. İki komşu arazinin sınırlarında bulunan ağaçların dalları diğer araziye sarktığı takdirde, zarar gören taraf dalların kesilmesini ve çekilip bağlanmasını isteyebilir. Ancak gölgesi ekine zarar veriyor diye ağacın kesilmesini isteyemez. Ağaç sahibi, ağaçların bakımını yapmak, karşılık olarak da elde edilen meyveyi paylaşmak üzere bir kimse ile ortaklık kurulabilir ki bu tür ortaklığa *müsâkât* denir. Başkasının ağacını haksız yere kesen veya telef olmasına sebep olan kimse, mal sahibinin zararını tazmin etmek zorundadır. Bir kimse-nin, kendisine ait olmayan bir arazide ağaç dikmesi durumunda ise, o kimse-nin iyi veya kötü niyetli olmasına göre farklı hükümler konulmuştur (bk. GASP).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Dâvud, "Harâc", 37; Kâsânî, *Bedâ'i'uş-şanâ'i'*, Kahire 1327-28/1910 — Beyrut 1402/1982, IV, 183, 233; V, 216, 217; Merginânî, *el-Hidâye*, Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), III, 235; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Muhammed Halil Herrâs), Kahire, ts. (Mektebetü İbn Teymiyye), V, 595; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1315-18, V, 48; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, Bulak 1310, III, 33; V, 386; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, Kahire 1386-89/1966-69 — İstanbul 1984, VI, 30-33; *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, md. 232, 233, 711, 906, 1019, 1020, 1196, 1243, 1244, 1253, 1254, 1259, 1275, 1289, 1441; Hacı Resîd Paşa, *Râhu'l-Mecelle*, İstanbul 1326-28, VI, 138; Ali Himmet [Berki], "Ağaç", İTA, I, 122-126.

RAHMİ YARAN